

MACIEJ NAŁĘCZ, EWA NOWAK, HANNA FABCZAK*

10 lat działalności Fundacji Marcelego Nenckiego Wspierania Nauk Biologicznych: terażniejszość i przyszłość**

Z inicjatywą założenia Fundacji Nenckiego wystąpił, z okazji obchodów 80-lecia Instytutu Nenckiego PAN, w roku 1998, prof. Maciej Nałęcz, ówczesny dyrektor Instytutu Nenckiego PAN. W założeniach fundacja miała odegrać rolę zbliżenia dawnych pracowników Instytutu, którzy wyjechali za granicę i zrobili karierę poza Polską, do ich macierzystej placówki, stając się tym samym swoistą organizacją „diaspory” Instytutu Nenckiego. Tak rozumiana idea Fundacji Nenckiego została gorąco poparta przez uczestników obchodów 80-lecia, w tym wielu przedstawicieli owej właśnie „diaspory”, którzy zadeklarowali wpłaty na ten cel, jako przyszli fundatorzy Fundacji. Niestety, był to przysłowiowy „słomiany ogień”. Już kilka tygodni po konferencji 80-lecia stało się jasne, że za deklaracjami składanymi w Polsce nie pójdą działania i że powstanie Fundacji i jej rolę trzeba na nowo przemyśleć. Jednakże prace nad opracowaniem nowej koncepcji Statutu ślimaczyły się, a pozyskanie jakiegokolwiek funduszu założycielskiego nie było łatwe. W końcu wyjazd prof. Nałęcza w 2001 roku do pracy w UNESCO w Pary-

* Prof. dr hab. Maciej Nałęcz (m.nalecz@nencki.edu.pl), dr Ewa Nowak, dr hab. Hanna Fabczak – Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego PAN oraz Fundacja Marcelego Nenckiego Wspierania Nauk Biologicznych

** **Fundacja** to forma prawna organizacji pozarządowej, której istotnym elementem jest kapitał przeznaczony na określony cel oraz statut zawierający reguły dysponowania tym kapitałem. Fundacja jest zakładem (osobą prawną typu zakładowego), a więc – w odróżnieniu od np. stowarzyszeń – nie ma członków (jest bezosobowa). Jest przez to bardziej niezależna od osób fizycznych a o celu, majątku i zasadach działania decyduje jej twórca, czyli fundator. Ze względu na fundatora wyróżnia się fundacje korporacyjne, publiczne i prywatne. Fundacje korporacyjne prowadzą prywatne przedsiębiorstwa, fundacje państwowe prowadzi administracja publiczna zaś fundacje prywatne prowadzą osoby fizyczne. Fundacja Marcelego Nenckiego jest fundacją prywatną, założoną przez grono profesorów Instytutu Nenckiego, będących jednocześnie członkami PAN lub PAU, którzy złożyli się na początkowy kapitał Fundacji, stając się tym samym fundatorami nowej organizacji. Osoby te tworzą Radę Fundatorów, organ decyzyjny Fundacji. Fundacja Nenckiego jest organizacją pożytku publicznego, czyli została powołana do realizacji celów społecznych poprzez konkretne projekty, na które pozyskuje fundusze. Charakter Fundacji Nenckiego jest filantropijny, tzn. głównym celem działania jest pomaganie innym, bez czerpania zysków z tej działalności.

zu, oraz idące za tym zmiany w składzie dyrekcji Instytutu Nenckiego, przerwały prace nad tworzeniem Fundacji. Podjęto je dopiero 10 lat po pierwszej próbie, głównie dzięki inicjatywie i samozaparciu prof. Adama Szewczyka, ówczesnego dyrektora Instytutu Nenckiego. Z okazji 90. rocznicy powstania Instytutu Nenckiego, w 2008 r., prof. Szewczyk, wychowanek i pierwszy doktorant prof. Nałęcza, podjął temat i zobowiązał się do zrealizowania planu powołania Fundacji Marcelego Nenckiego Wspierania Nauk Biologicznych. Powołano wówczas specjalny Zespół do spraw tworzenia Fundacji, z dr Ewą Nowak, która z ramienia dyrekcji koordynowała ten projekt. Ewa Nowak wspomina, że początkowo była to „walka z wiatrakami”, wymagająca przede wszystkim zrozumienia skomplikowanych przepisów powoływania fundacji oraz wzbudzenia choć cienia entuzjazmu w środowisku dla opracowania planów działania i zapisania ich w zarysie Statutu Fundacji. Znaczącą rolę w tym procesie, wspomina dalej Ewa Nowak, odegrali profesorowie Jacek Kuźnicki, Leszek Kuźnicki, a także prof. Lech Wojtczak, późniejszy pierwszy przewodniczący Rady Fundacji. Liczne spotkania i dyskusje, rozmowy z prawnikami, narady z prof. Szewczykiem, dyrektorem Instytutu, i prof. Duszyńskim, prezesem Polskiej Akademii Nauk, oraz inne prace przygotowawcze trwały w sumie trzy lata, ale zostały zakończone sukcesem. Fundacja Marcelego Nenckiego Wspierania Nauk Biologicznych, ustanowiona aktem notarialnym 19 grudnia 2011 r., i wpisana postanowieniem sądu z dnia 26.03.2012 r. do Krajowego Rejestru Sądowego, zainaugurowała swoją działalność 14 listopada 2012 r. (<http://www.nenckifoundation.eu/galeria-3/14-11-2012-inauguracja-dzialalnosci-fundacji/>).

Władze Fundacji

Rada Fundatorów i Rada Fundacji: Założycielami Fundacji byli profesorowie wywodzący się z Instytutu Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego, członkowie Polskiej Akademii Nauk oraz Polskiej Akademii Umiejętności, tworzący **Radę Fundatorów**: Lech Wojtczak, Leszek Kuźnicki, Leszek Kaczmarek, Małgorzata Kossut, Jerzy Duszyński, Jacek Kuźnicki i Maciej Nałęcz, do których dołączyli w 2017 r. Bożena Kamińska-Kaczmarek, Anna Grabowska i Krzysztof Turlejski. Zgodnie ze Statutem, organem nadzorczym Fundacji Nenckiego jest **Rada Fundacji**, w skład której wchodzi członkowie Rady Fundatorów oraz profesorowie Adam Szewczyk (były dyrektor Instytutu Nenckiego), Andrzej Wróbel (były przewodniczący Rady Naukowej Instytutu Nenckiego) i Stefan Kasicki (były pierwszy prezes Zarządu Fundacji). W międzyczasie z Rady Fundatorów i Rady Fundacji wystąpił prof. Jacek Kuźnicki, a we wrześniu 2019 r. zmarł prof. Lech Wojtczak (1925–2019), pełniący funkcję przewodniczącego Rady Fundacji, co było wielkim ciosem dla społeczności Fundacji i całego Instytutu Nenckiego. W lutym 2020 r. na tę funkcję wybrany został prof. Maciej Nałęcz. Zastępcą przewodniczącego od początku istnienia Fundacji jest prof. Leszek Kuźnicki, sekretarzem do 2017 r.

był prof. Leszek Kaczmarek, a od 2017 r. na tę funkcję wybrana została prof. Bożena Kamińska-Kaczmarek.

Rada Fundatorów, inauguracja działalności Fundacji Nenckiego 14 listopada 2012 r.
(Od lewej profesorowie: Jacek Kuźnicki, Jerzy Duszyński, Małgorzata Kossut,
Leszek Kaczmarek, Maciej Nałęcz, Lech Wojtczak, Leszek Kuźnicki)

Zarząd Fundacji: W skład Zarządu pierwszej kadencji (2012-2017) wchodził prof. Stefan Kasicki – prezes, prof. Joanna Szczepanowska – zastępca prezesa, dr Ewa Nowak – sekretarz, oraz członkowie: Monika Małecka-Krawczyk i Artur Czupryn. Do Zarządu Fundacji w 2014 r. dołączyła dr hab. Anna Wasik, zastępując dra Artura Czupryna. Druga kadencja działalności Fundacji rozpoczęła się w 2017 roku i na prezesa Zarządu wybrana została dr hab. Hanna Fabczak, a do prac w Zarządzie dołączyła prof. Jolanta Ejsmont-Karabin. W latach 2018–2019 r. Zarząd Fundacji opuścili Monika Małecka-Krawczyk, dr hab. Anna Wasik, dr Ewa Nowak oraz prof. Jolanta Ejsmont-Karabin. Obecny (stan z 1 stycznia 2021 r.) skład Zarządu Fundacji wygląda następująco: dr hab. Hanna Fabczak – prezes, prof. Joanna Szczepanowska – zastępca prezesa, dr hab. Dorota Nowicka – sekretarz i członkowie: dr hab. Grażyna Mosieniak, dr Kinga Szydłowska i dr Marek Wypych.

Główna działalność Fundacji Nenckiego w ciągu 10-lat

Statutowym celem Fundacji Nenckiego jest wspieranie działalności naukowej, popularyzatorskiej i edukacyjnej z zakresu nauk biologicznych. Fundacja swoje działania kieruje przede wszystkim do uczniów i studentów oraz młodych pracowników nauki, chcąc przybliżyć nauki biologiczne młodym ludziom, by zachęcić ich do twórczego rozwoju. Ścisła współpraca z Instytutem Nenckiego PAN i propagowanie jego dziedzictwa naukowego owocuje wieloma wspólnymi inicjatywami. W trakcie 10 lat działalności Fundacja Nenckiego nawiązała ścisłą współpracę z wieloma Fundacjami i organizacjami pozarządowymi.

Na specjalną uwagę zasługuje program Fundacji Nenckiego skierowany do szkół ponadpodstawowych i podstawowych. Tak jak wspomniano powyżej, dzięki ścisłej współpracy z naukowcami i doktorantami Instytutu Nenckiego PAN Fundacja może prowadzić szeroką ofertę edukacyjną mającą na celu upowszechnianie wiedzy o naukach biologicznych. Wynika to z profilu naukowego Instytutu Nenckiego, skupionego na różnych aspektach neurobiologii oraz na badaniu biologicznych i molekularnych podstaw chorób cywilizacyjnych. Wykorzystując szerokie spektrum metod oraz aparaturę dostępną w Instytucie Nenckiego (jak np. cytometry, mikroskopię świetlną i elektronową, funkcjonalny rezonans magnetyczny, aparaty EEG, zestawy do elektrofizjologii, systemy do badania behawioru zwierząt i wiele innych) oferujemy młodzieży szkolnej zajęcia w formie wykładów, warsztatów i wizyt studyjnych w pracowniach Instytutu.

Od 2013 r. Fundacja organizuje cykl wykładów pt. „Wykłady Fundacji Nenckiego” adresowanych do licealistów. Zostały one zainicjowane wykładem inauguracyjnym *Teoria Biologii* wygłoszonym przez prof. Jerzego Dzika z Instytutu Paleobiologii PAN. Do połowy 2021 r. w ponad 40 prezentacjach naukowcy, głównie z Instytutu Nenckiego, popularyzowali naukę, dzieląc się wiedzą o swoich badaniach i najnowocześniejszych nurtach badawczych z uczniami warszawskich szkół. Rok 2020 r. okazał się rokiem przełomu. Ze względu na pandemię Covid-19 wykłady odbywały się *on-line* i uczestniczyć w nich mogli uczniowie i słuchacze z całej Polski. Wykłady dla licealistów wyszły również poza mury Instytutu. Ogromną popularnością cieszyły się spotkania z młodzieżą w szkole, które we współpracy z Fundacją Pole Dialogu i Centrum Edukacji Obywatelskiej w ramach programu Pozarządowy Szkolny organizowała Fundacja Nenckiego.

Fundacja od 2015 r. współpracuje z Akademeia Tutorial College, z którą współorganizuje zajęcia naukowe dla zdolnej młodzieży w ramach programu Adamed „Smart-Up”, realizowanego dla Fundacji Grupy Adamed, oraz Akademeia High School – prywatnym liceum stworzonym na wzór uniwersytetu przy Akademeia Tutorial College. Tu warte podkreślenia jest zaangażowanie i entuzjazm prof. Stefana Kasickiego, pierwszego prezesa Zarządu Fundacji Nenckiego, który nawiązał kontakty z firmą i Fundacją

Adamed, doprowadzając do tej owocnej współpracy. Podczas pobytu młodzieży na obozie „SmartUp” w Warszawie, lub w trakcie roku szkolonego, uczniowie z Akademeia High School uczestnicząc w warsztatach, mogli zapoznać się z zasadami funkcjonowania mikroskopii konfokalnej, cytometrów i sorterów oraz funkcjonalnego rezonansu magnetycznego. Dowiedzieli się też, dlaczego tworzone są zwierzęta transgeniczne i bardziej ogólnie, dlaczego prowadzone są badania na modelach zwierzęcych.

Wydawało się, że trudnym wyzwaniem będzie dla nas zorganizowanie zajęć z obrazowania dla młodzieży niedosłyszącej. W 2018 r. i 2019 r. odbyły się zajęcia „Obrazowanie biologiczne – od molekuly do organizmu” dla młodzieży niedosłyszącej i głuchej z CXXXIX Liceum Ogólnokształcącego i Technikum nr 31 przy ul. Łuckiej w Warszawie i Szkół przy Instytucie Głuchoniemych przy pl. Trzech Krzyży w Warszawie. Uczniom towarzyszyli nauczyciele–tłumacze języka migowego, którzy symultanicznie przekładali słowa na gesty zrozumiałe dla osób niesłyszących. W trzech pracowniach Instytutu: Obrazowania Mózgu, Struktury i Funkcji Tkankowych oraz Mikroskopii Elektronowej młodzież zapoznała się z tajnikami mózgu, komórki i molekuly oraz zobaczyła, jak można badać materiał biologiczny na różnym poziomie organizacji. Była to świetna, zakończona sukcesem lekcja nowoczesnej biologii.

Warsztaty dla młodzieży z klas licealnych CLX Liceum Ogólnokształcącego im. gen. dyw. Stefana Roweckiego „Grota” w Warszawie o rozszerzonym poziomie nauczania biologii, objętych patronatem Fundacji, odbyły się w maju 2019 r. W sześciu pracowniach Instytutu młodzież, uczestnicząc w doświadczeniach, dowiedziała się, jak: i) działa mikroskopijna fabryka białek oraz wykrywa się białka w tkankach i komórkach; ii) rejestruje się aktywności pojedynczych białek kanałów jonowych z izolowanych mitochondriów komórek ssaczy; iii) jak regulowana jest bioenergetyka mitochondriów i homeostaza wapniowa; iv) jak orzęsek *Tetrahymena thermophila*, organizm modelowy, służy w badaniu białek rzęskowych; v) jak lipopolisacharyd (LPS) wpływa na poziom białek receptorowych w makrofagach; vi) oraz jak bada się stres oksydacyjny w komórkach z hodowli *in vitro*. Niestety zaplanowane na 2020 rok zajęcia z powodu pandemii zostały przełożone na bardziej przychylny czas.

W styczniu 2020 r. niezwykle zainteresowaniem cieszyły się zajęcia integracyjne „pokaz iluzji wzrokowych”, w których uczestniczyli uczniowie ze Szkoły Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi nr 68 im. Artura Oppmana w Warszawie i I Prywatnego Liceum Plastycznego im. Władysława Drapniewskiego w Płocku. Młodzież dowiedziała się, jak odbierane i przetwarzane są bodźce wzrokowe, na czym polegają tajniki iluzji optycznych i dlaczego mózg płata nam figle, powodując wzrokowe omamy. Również maluchy w wieku przedszkolnym i z młodszych klas szkolnych mogą uczestniczyć w specjalnie dla nich przygotowanych zajęciach interaktywnych. Ogromną popularnością cieszyły się takie wydarzenia otwarte, jak: „Lato w laboratorium biologa” (2015 i 2018),

w trakcie których młodzi badacze w wieku przedszkolnym i szkolnym z przejęciem i wielkim zaangażowaniem zgłębiali trudne tajniki biologii, uczestnicząc w zabawie i pokazach (świat pod mikroskopem, mózg na wakacjach, jak powstają iluzje optyczne, tajemniczy świat mrówek, zrób sam czarodziejski eliksir, szczur inteligentny zwierzak, kąć historyczny i pokaz filmów przyrodniczych). Dzieciaki poznawały warsztat naukowca i fascynujący świat biologii. Współpracując z Fundacją RoRo z Myślą o Rodzicach i Dzieciach, dla dzieci spędzających wakacje w mieście, Fundacja Nenckiego zorganizowała w 2019 r. cykl zajęć w lipcu i w sierpniu pod tytułem „Co nam mówi mózg”. Prezentacja i badania z wykorzystaniem aparatu EEG stały się prawdziwym hitem tych zajęć.

Mimo że największa oferta skierowana jest do dzieci i młodzieży szkolnej, to staraliśmy się również prowadzić zajęcia dla studentów. Od 2018 r. organizujemy zajęcia i spotkania z liderami zespołów badawczych Instytutu, podczas których studenci biotechnologii zrzeszeni w Kole Naukowym Biotechnologów „Hebrion” przy Wydziale Chemicznym Politechniki Warszawskiej zapoznają się z aktualną działalnością naukową pracowni Instytutu.

Konferencje naukowe – współorganizacja i patronaty

Czuliśmy się wyróżnieni, mogąc objąć patronatem honorowym konferencje organizowane przez studentów i młodych naukowców, np. Międzynarodową Konferencję Studentów i Młodych Naukowców „Oblicza Neuronauki”, w latach 2013, 2014 i 2016, czy IX Międzynarodową Konferencję „Aspects of Neuroscience” w 2019. Dużym zaszczytem było też objęcie patronatem honorowym Neuronus IBRO Neuroscience Forum w 2018 i 2020, jednego z największych tego typu wydarzeń poświęconych neurobiologii w Europie.

Nie tylko patronujemy konferencjom, ale również je współorganizujemy, często pozyskując fundusze z Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i Nauki, obecnie Ministerstwa Edukacji i Nauki. Pierwszą konferencją, którą organizowaliśmy wraz z Instytutem Nenckiego i zespołem prof. Eweliny Knapskiej była konferencja pt. „Neuronal Correlates of Empathy”, w dniach 10–11 września 2018 r. Kolejne spotkania naukowe to Konferencja z okazji 100-lecia Instytutu Nenckiego (15–18 XI 2018 r.) poprzedzona sesją naukową „Od pierwotniaków do Ciliopatii”, przygotowana z okazji 90. rocznicy urodzin prof. Leszka Kuźnickiego (14 listopada 2018 r.). Pierwsza konferencja z cyklu „Neurons in Action 2019”, odbyła się w Instytucie Nenckiego 11–13 IX 2019, natomiast „Neurons in Action 2020”, ze względu na pandemię, odbędzie się jesienią 2021 w trybie on-line. Fundacja uczestniczyła także w organizacji konferencji „8th Mitochondrion: in memoriam Prof. Lech Wojtczak”, która miała miejsce 5 lutego 2020 r.

Jednym z ważnych zadań, w jakich uczestniczyła Fundacja, była pomoc w przygotowaniu opracowania *Bibliografia dorobku pracowników Instytutu Biologii Doświadczal-*

nej im. Marceliego Nenckiego 1912–2018, które ukazało się z okazji 100-lecia Instytutu Nenckiego, finansowane ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Bibliografia powstała pod redakcją i w opracowaniu Jana Bieniasa, kierownika Biblioteki Instytutu Nenckiego, przy współpracy pracowników Biblioteki Instytutu – Mai Brzozowskiej i Mariusza Pasznika. Bibliografia przedstawia na ponad 1000 stronach historyczne i współczesne osiągnięcia naukowe pracowników Instytutu Nenckiego, opisane na przestrzeni ponad 100 lat i opublikowane w materiałach naukowych, czasopismach międzynarodowych, w postaci monografii oraz książek. Bibliografia dostępna jest też w postaci e-booka pod adresem: <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/174267/edition/138996>

Tydzień Mózgu

Bardzo ważnym zagadnieniem badawczym, które jest kontynuowane od początku istnienia Instytutu Nenckiego, są wielokierunkowe badania układu nerwowego. Wydarzeniem, które idealnie wpisuje się w ten nurt, jest „Tydzień Mózgu”, który w Instytucie Nenckiego PAN organizowany był corocznie od 1998 r. w ramach ogólnopolskiej akcji Brain Awareness Week. Cykl wykładów w ramach „Tygodnia Mózgu”, przygotowywany głównie dla młodzieży szkół podstawowych, średnich i studentów, cieszył się również zainteresowaniem nauczycieli i seniorów. Jego celem było i jest upowszechnianie wiedzy o mózgu i układzie nerwowym oraz o mechanizmach działania tych skomplikowanych struktur. Od 2020 r. Fundacja Nenckiego włączyła się w organizację tego projektu w szerszej formule pt. „Tydzień mózgu przez cały rok”, współfinansowanego przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Nauki. W ramach projektu realizowaliśmy serię imprez popularyzatorskich, skierowanych do szerokiego grona odbiorców zróżnicowanych zarówno pod względem wieku, jak i posiadanej wiedzy, a więc do całego społeczeństwa. Cykl wykładów z zakresu neurobiologii, neurologii, psychiatrii i neuropsychologii miał na celu zwrócenie uwagi opinii publicznej na zagadnienia związane z prawidłowym i patologicznym funkcjonowaniem mózgu oraz podkreślenie konieczności badań w tej dziedzinie. Jest to niezwykle ważne ze względu na duży wpływ zaburzeń w funkcjonowaniu mózgu na jakość życia społeczeństwa. Podobnie jak wiele zaplanowanych wydarzeń na lata 2020 i 2021, i te, o których tu mowa, musiały ulec modyfikacji ze względu na Covid-19. Dwa cykle po 5 wykładów każdy: i) „Mózg, Nowe Media, Nowe Technologie” (19–23 października 2020 r.) oraz ii) „Choroby Cywilizacyjne Mózgu” (15–19 marca 2021 r.) odbyły się w formie on-line. Wzbudziły one ogromne zainteresowanie, a co ważniejsze, były dostępne w całej Polsce. Nagrania tych prezentacji można obejrzeć na NenckiEduYouTube.

Dużym sukcesem okazały się też konkursy plastyczne organizowane w ramach „Tygodnia Mózgu” dla uczniów województwa mazowieckiego. W 2020 r. w konkursie zatytułowanym „Portret neuronu” wzięło udział ponad 600 uczniów z 70 szkół z wojewódz-

twą mazowieckiego. Jury Konkursu przyznało ponad 30 nagród i wyróżnień. Powstał film prezentujący prace wszystkich laureatów, który jest wciąż dostępny po adresie: <https://www.facebook.com/FundacjaNenckiego/>, a który był obejrzany przez blisko 6 tys. widzów. W 2021 r. konkurs zatytułowany „Mój mózg, jestem, myślę czuję” przyciągnął blisko 500. uczestników. Ten trudny temat, nie tak oczywisty jak „Portret neuronu”, nie zraził młodych artystów, którzy wykazali się ogromną kreatywnością i wykonali bardzo interesujące prace, posługując się różnorodnymi technikami plastycznymi, co można zobaczyć, śledząc nagrodzone prace na stronie Fundacji, <https://nenckifoundation.eu/category/aktualnosci/>

ART & Science i Nencki Art Collection

Celem projektu Art & Science, zainicjowanym przez prof. Adama Szewczyka, ówczesnego dyrektora Instytutu Nenckiego, we współpracy z Fundacją Nenckiego w 2017 r., jest promocja interakcji sztuki współczesnej i nauk biologicznych, konfrontacja postaw i strategii twórczych oraz rozpowszechnianie wiedzy na temat nauk biologicznych. Koncepcja tego projektu ma na celu wzbogacenie rozumienia tego, czym jest przyroda. Panuje błędne przekonanie, że sztuka i nauka są bardzo odległe, że nigdy się nie nakładają i że hermetyczność języka nauk przyrodniczych stanowi fundamentalny problem w komunikacji społecznej roli nauk biologicznych w postępie cywilizacyjnym. Nasze doświadczenie uświadamia, że te dwa światy często są sobie pokrewne i mogą wzajemnie się inspirować. Wystarczy spojrzeć na stronę Nencki Art Collection (<http://www.nenckifoundation.eu/nencki-art-collection/>), aby zrozumieć, jak innowacyjny i nowatorski jest czwarty wymiar nauki. Projekty ART & Science pozwoliły na stworzenie kolekcji sztuki współczesnej przy Instytucie Nenckiego PAN: Nencki Art Collection. Kolekcja powstała w styczniu 2018 r. z inicjatywy prof. Adama Szewczyka, a pieczę nad nią sprawuje Fundacja Nenckiego. W tej chwili w Nencki Art Collection jest około 50 prac artystów i adeptów sztuki, głównie z Instytutu Sztuk Pięknych Uniwersytetu Rzeszowskiego. Przy Nencki Art Collection działa Rada Artystyczna NAC, w skład której wchodzi profesorowie Mirosław Pawłowski, Antoni Nikiel i Marek Olszyński z Instytutu Sztuk Pięknych Uniwersytetu Rzeszowskiego. Profesor Marek Olszyński jest również współpomysłodawcą i koordynatorem, wraz z prof. Adamem Szewczykiem, całego projektu Art & Science.

Projekty Art & Science, realizowane od 2017 r., są przestrzenią oddziaływania środowisk kreatywnych w obszarze nauki i sztuki. Wizualność współczesnych nauk biologicznych stanowi naturalną platformę komunikacji między biologami molekularnymi a artystami. Operowanie obrazem jako narzędziem opisu otaczającego świata w połączeniu z kreatywnością obu środowisk pozwoliło z sukcesem zrealizować cztery edycje projektów Art & Science: „Obrazowanie biologiczne: inspiracje niewidzialnym światem”

(Mikołajki Stacja Badawcza Instytutu Nenckiego PAN, 2017), „Sztuka bioróżnorodności” (Boska Dolina k. Rzeszowa, 2018), „Siła struktur biologicznych” (Przeworsk, 2019) oraz „Sztuka powstania życia” (2020/2021, on line). Pełen opis trzech pierwszych edycji zamieszczono w kwartalniku Nauka [1, 2]. Każdej edycji projektu towarzyszyły liczne wystawy, które są artystycznym efektem spotkań naukowców i artystów. Przyciągały one uwagę szerokiej publiczności. Do tej pory odbyło się dziewięć wystaw związanych z edycjami Art & Science 1–3. Wystawy 4th Art & Science „Sztuka powstania życia” (2021) mają już międzynarodowy wymiar, gdyż uczestniczyli w nich zaproszeni artyści z innych krajów, głównie współpracownicy Instytutu Sztuk Pięknych Uniwersytetu Rzeszowskiego. Liczne wystawy zaplanowane są od maja do grudnia 2021 r. w galeriach w Polsce, ale też na Słowacji i Węgrzech. Indywidualnie do każdej edycji projektu Art & Science opracowywana jest przez prof. Mirosława Pawłowskiego książka-katalog, w której oprócz wykładów naukowców umieszczone są zdjęcia prac artystów i ich biografie [3–6]. Na platformie YouTube opublikowano trzy filmy prezentujące artystów czwartego projektu Art & Science „Sztuka powstania życia”. Pierwsza część przedstawia okoliczności powstania i realizacji projektów Art & Science od roku 2017. W kolejnych dwóch filmach prezentują się artyści uczestniczący w tegorocznym projekcie: <https://youtu.be/67AWlpwNTkU>, <https://youtu.be/kLw2-Yndlf0>, <https://youtube.com/rxOW5SQCyGg>.

Najnowszą inicjatywą Fundacji był Konkurs Fotograficzny „From Science to Art: Microscopic World”, jaki odbył się w marcu i kwietniu b.r. Celem konkursu było wyłonienie najciekawszych, intrygujących zdjęć powstałych w czasie pracy naukowej z wykorzystaniem narzędzi bio-obrazowania, czyli dowolnego typu mikroskopu. Promowano te zdjęcia, które równocześnie niosły ze sobą walory artystyczne lub skojarzenia z obiektami sztuki. Konkurs adresowany był do doktorantów i młodych naukowców z całej Polski, a wzięło w nim udział ponad pięćdziesięciu młodych adeptów nauki z różnych krajowych środków badawczych. Jury Konkursu, pod przewodnictwem Profesora Mirosława Pawłowskiego z Instytutu Sztuk Pięknych Uniwersytetu w Rzeszowie, składało się z jedenastu osób o różnych specjalnościach, reprezentujących sztukę malarską (profesorowie Pawłowski, Nikiel i Olszyński), fotografię (dr Bożycki, biolog i jednocześnie artysta fotografik), naukę (profesorowie Nałęcz i Liguz-Lęcznar) oraz producentów i dystrybutorów sprzętu i oprogramowania mikroskopowego (przedstawiciele firm BioLike, Kawa.ka Sp. z o.o., Sygnis New Technologies Sp. z o.o., Carl Zeiss oraz Olympus). Do oceny jurorów przedstawiono 56 fotografii 54 autorów, które oceniano w 5 kategoriach: wyjątkowość zdjęcia, kreatywność pod względem ujęcia tematu, kreatywność pod względem nadania tytułu, atrakcyjność wizualna i artystyczna zdjęcia oraz walory artystyczne. Jury Konkursu stwierdziło wysoki poziom zgłoszeń pod względem technicznym, kreatywnym i artystycznym, co najlepiej świadczy o sukcesie całej inicjatywy. Pierwszą

nagrodę w Konkursie otrzymała mgr Joanna Szuszkiewicz z Instytutu Rozrodu Zwierząt i Badań Żywności PAN w Olsztynie za pracę *Upiór w laboratorium*, i był to Apple iPad 11. Przyznano też drugą i trzecią nagrodę w Konkursie (również tablety), sześć nagród specjalnych (licencje na oprogramowanie sprzętu optycznego oraz udostępnienie na zasadach „demo” wysokorozdzielczych systemów optycznych firmy Kawa.ska Sp.o.o.) oraz pięć wyróżnień (albumy *Treasury of Optics*, zaoferowane przez firmę Carl Zeiss). Wszystkie nagrody były ufundowane przez mecenasów Konkursu, firmy reprezentowane w jury. Nagrodzone prace są udostępnione na stronie internetowej Fundacji Nenckiego https://nenckifoundation.eu/from_science_to_art/, jak też planowana jest wystawa najciekawszych zdjęć.

Inne inicjatywy

Wśród innych inicjatyw Fundacji, o których warto tu wspomnieć, jest idea stworzenia *Słownika neuronauki*. Neuronauka jest obszarem wiedzy rozwijającym się wyjątkowo szybko, a przy tym leży w centrum zainteresowania Instytutu Nenckiego, który neuronauką zajmuje się od swego powstania. Od szeregu lat obserwujemy, że rozwój neuronauki pociąga za sobą powstawanie wielu nowych terminów angielskich, których polskie tłumaczenie wzbudza wiele wątpliwości. Fundacja Nenckiego chce pomóc w tworzeniu polskich odpowiedników tych terminów, by ułatwić, zwłaszcza młodym pracownikom naukowym, pisanie prac magisterskich i doktorskich po polsku. Mamy nadzieję, że podjęta przez Fundację wraz z Wydawnictwami Uniwersytetu Warszawskiego inicjatywa stworzenia takiego słownika zaowocuje żywym, podążającym za rozwojem anglojęzycznej terminologii słownikiem internetowym. Prace nad słownikiem już się rozpoczęły, głównie dzięki dobrej woli wielu naukowców – wolontariuszy, którzy zadeklarowali udział w tym projekcie, poświęcając swój wolny czas. Koordynatorem powstania słownika jest prof. Stefan Kasicki, były prezes Zarządu Fundacji, i to z nim należy się kontaktować w tej sprawie. Z radością powitamy każdego, kto chciałby się zaangażować w tworzenie słownika.

Kolejną inicjatywą jest zamiar spopularyzowania sylwetek i dokonań polskich naukowców związanych na różnych etapach swej kariery z Instytutem Nenckiego. Natchnęły nas do tego obchody 100-lecia Instytutu, w 2018 roku, kiedy zdaliśmy sobie sprawę, jak mała jest wiedza o wspaniałych postaciach polskiej nauki, które tworzyły tę 100-letnią historię naszej placówki. Obchodom stulecia towarzyszyła wprawdzie wystawa biograficznych plakatów o nieżyjących badaczach z Instytutu Nenckiego, przygotowana przez różne pracownie Instytutu, która cieszyła się ogromnym zainteresowaniem. Jednakże, niestety, po obchodach plakaty zostały zdjęte i pochowane, zamiast stanowić stały element wiedzy o Instytucie, a część z nich została bezpowrotnie zniszczona lub zagubiona. Postanowiliśmy zatem stworzyć projekt Fundacji pod nazwą *Biogramy pol-*

skich naukowców związanych z Instytutem Nenckiego. Planujemy, że biogramy nie będą tym razem w postaci plakatów, lecz dokumentów elektronicznych, dostępnych na stronach Instytutu i Fundacji, w Wikipedii, a także w mediach społecznościowych. Z pewnością zachowane plakaty z odchodów 100-lecia będą wykorzystane jako materiały źródłowe, ale liczymy, że liczba ostatecznie opracowanych biogramów będzie znacznie większa, niż była nią liczba plakatów. Projekt jest już w realizacji i powstało kilka pierwszych biogramów w postaci PDF, m.in. profesorów Mieczysława Boguckiego, Witolda Drabikowskiego, Włodzimierza Niemierko, Gabrieli Sarzały-Drabikowskiej i Pauliny Włodawer, a dalsze są w trakcie opracowywania.

Ale 100-letnia historia Instytutu to nie tylko naukowe biogramy wielkich osobowości. To także wspomnienia czasów i kontekstu działania placówki, organizacji pracy, trudności finansowych, panujących zwyczajów, ogólnego nastroju w pracy, smutnych i radosnych wydarzeń towarzyszących codziennej działalności, wpływu wielkiej historii, ale też i małych zdarzeń na pracę naukową, a czasem pamiętanie o zabawnych elementach życia przekazywanych w anegdotach. Fundacja nie będzie w stanie ogarnąć wszystkich tych spraw, by ożywić 100-letnią historię Instytutu, ale może spróbować ocalić od zapomnienia choć trochę wspomnień. Dlatego zależy nam na stymulowaniu publikacji historycznych i wspomnieniowych, zwłaszcza opisujących dawny Instytut, inny, niż jest obecnie. Wprawdzie, na monumentalną skalę, zrobił to już prof. Leszek Kuźnicki w swej trzytomowej *Historii Instytutu Nenckiego* [7–9], ale są to książki wysoce faktograficzne, opisujące struktury, nazwiska, wydarzenia i nazwy raczej niż komentarze Autora. Nam chodzi o bardziej osobiste impresje i wspomnienia, lepiej „ożywiające” historię. Pierwszy taki artykuł ukazał się z okazji 100-lecia Instytutu [10], ale chętnie widzielibyśmy też inne. Pracujemy na przykład nad artykułem wspomnieniowym o prof. Lechu Wojtczaku, który nie będzie elementem omówionych powyżej „biogramów” ale zbiorem luźnych wspomnień i impresji trójki wychowanków Profesora, wzbogaconym o prywatne zdjęcia i anegdoty. Wierzymy, że taka forma pozwoli na bardziej prawdziwe przedstawienie tego wspaniałego naukowca i człowieka, naszego mentora, który uczył nas nie tylko biochemii, ale także filozofii uczciwego i udanego życia.

Wykorzystanie zdjęć, w tym pochodzących z prywatnych zbiorów, dla opisu historii Instytutu Nenckiego, to jeszcze jeden element nowych inicjatyw Fundacji, który nazwaliśmy „Historia Jednego Zdjęcia”. Idea polega na przedstawieniu zdjęcia dotyczącego osoby lub wydarzenia ważnego w historii Instytutu, wokół którego to zdjęcia autor snuje własne wspomnienia i refleksje naświetlające z różnych stron przedstawiony obiekt czy zdarzenie. Wierzymy, że mogą w ten sposób powstać unikalne opisy, wzbogacające wiedzę o Instytucie i czasach minionych w polskiej nauce. Na projekt mogą się składać krótkie artykuły lub kilkuzdaniowe relacje, które będą publikowane na stronach Fundacji i Instytutu Nenckiego. Z okazji 100-lecia Instytutu wydany został album *Histo-*

ria naturalna jednego instytutu” autorstwa prof. Moniki Liguz-Lęcznar i Anny Mirgos, w którym historia Instytutu została zamknięta w zdjęciach. To piękny album, ale dostępny w zasadzie tylko dla wewnętrznej społeczności Instytutu ze względu na znikomy nakład. Sądzimy, że internetowa galeria zdjęć z dołączonym do nich wspomnieniem będzie stanowiła bardziej żywą wystawę historii Instytutu Nenckiego, a przy tym dostępną dla nieograniczonej liczby użytkowników.

W archiwum Instytutu Nenckiego znajdują się także filmy kręcone o Instytucie, lub w Instytucie, przeważnie z okazji rocznic czy innych uroczystości. Zawierają one niekiedy prawdziwe unikaty, jak np. sfilmowane w 1993 roku (75-lecie Instytutu) wykłady profesorów Kazimierza Zielińskiego, wieloletniego dyrektora Instytutu Nenckiego, o Marcelim Nenckim, oraz Bogusława Żernickiego, ówczesnego kierownika Zakładu Neurofizjologii, o Jerzym Konorskim i jego ogromnym znaczeniu dla neurofizjologii światowej. Sfilmowany był także *Wieczór wspomnień*owy z pięknym wystąpieniem prof. Stelli Niemierko, która opowiadała o odtwarzaniu Instytutu po drugiej wojnie światowej. Ambicją Fundacji jest ocalenie tych materiałów od zapomnienia i udostępnienie ich w formie elektronicznej na stronach Fundacji, Instytutu Nenckiego, a także w mediach społecznościowych, jak np. YouTube. Na filmach z roku 1998 (80-lecie Instytutu) zachował się też wykład prof. Macieja Nałęcza, ówczesnego dyrektora Instytutu Nenckiego, o parach naukowych, które odcisnęły piętno na historii placówki (np. Profesorostwo Dembowsky, Niemierkowie, prof. Konorski z prof. Lubińską, Chmurzyńscy, Drabikowscy, Wojtczakowie, Grębeccy, Fabczakowie, Nałęczowie, Kaczmarkowie i inni). Zważywszy, że „tradycja par” trwa w Instytucie (np. profesorostwo Dobrzyniowie), ten wykład warto byłoby uaktualnić, by w ten nieco zabawny sposób doprowadzić naukową historię Instytutu do czasów współczesnych. Wielka szkoda, że obchody 100-lecia nie były filmowane, gdyż np. wykłady o szkołach naukowych stworzonych w Instytucie Nenckiego nie są dostępne w postaci autentycznych zapisów. Ale, być może, warto byłoby je odtworzyć (wszyscy prelegenci są jeszcze dostępni) i nagrać na potrzeby promocyjne Fundacji.

W dalszych planach Fundacji Nenckiego pewnie warto też będzie powrócić do oryginalnej myśli sprzed dwudziestu lat, tzn. do włączenia „diaspory” Instytutu Nenckiego w działalność Fundacji, ale już nie jako „fundatorów”, a bliskich współpracowników w różnych projektach.

Planujemy też stworzenie nagrody Fundacji Nenckiego za „Popularyzację Nauk Biologicznych”, we współpracy z firmami, które tradycyjnie wspierają różne nasze inicjatywy. Mamy nadzieję, że pierwsza edycja tej nagrody ujrzy światło dzienne w 2022 r.

W zakończeniu pragniemy bardzo gorąco podziękować Radzie Fundatorów i Radzie Fundacji oraz zmieniającym się Zarządom za wspaniałą pracę i entuzjizm, rzeszy Koleżanek i Kolegów z Instytutu Nenckiego oraz innych polskich placówek badawczych za ich udział i pomoc w pracach Fundacji, firmom, innym fundacjom i organizacjom nauko-

wym za wsparcie i świetną współpracę, Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego i Nauki, (pod różnymi nazwami przez ostatnie 10 lat) za finansowe wspieranie wielu naszych projektów, a Dyrekcji Instytutu Nenckiego za stałą pomoc i opiekę nad Fundacją, przy równoczesnym dawaniu nam wolnej ręki w statutowej działalności.

Publikacje/Wydawnictwa

- [1] A. Szewczyk, H. Fabczak, M. Olszyński *Dlaczego realizujemy projekt Art & Science w Instytucie Nenckiego PAN?* Nauka 2019, 153–164, doi 10.24425/nauka.2019.131147
- [2] A. Szewczyk *Ciekawość świata łączy naukowca z artystą* VIP-Biznes&Styl, maj-czerwiec 2020, 50–55.
- [3] Art and Science 1, *Obrazowanie biologiczne: inspiracje niewidzialnym światem*, Katalog, Rzeszów 2018, s. 123.
- [4] Art and Science 2, *Sztuka bioróżnorodności*, Katalog, Rzeszów 2018, s. 103.
- [5] Art and Science 3, *Siła struktur biologicznych*, Katalog, Rzeszów 2019, s. 109.
- [6] Art and Science 4, *The Art of Origin of Life*, Katalog, Rzeszów 2021, s. 171.
- [7] L. Kuźnicki, *Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marceliego Nenckiego, Historia i teraźniejszość*, t. I „1918–2007”, Warszawa 2008.
- [8] L. Kuźnicki, *Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marceliego Nenckiego, Historia i teraźniejszość*, t. II „Źródła, Materiały, Opracowania”, Warszawa 2008.
- [9] L. Kuźnicki, *Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marceliego Nenckiego, Historia i teraźniejszość*, t. III *Wspomnienia i refleksje*, Warszawa 2008.
- [10] M.J. Nałęcz, *Memories and comments on the last 42 years in the Nencki Institute as seen through the eyes of a former director*. *Postępy Biochemii*, t. 64, nr 2–3, 2018, s. 89–100.

10 years of the Marcelli Nencki Foundation for Supporting Biological Sciences: The present and the future

The Marcelli Nencki Foundation for Supporting Biological Sciences is a non-governmental organization that conducts public benefit activities. The statutory goal of the Foundation is to support scientific, popularization, and educational efforts in the field of biological sciences. The Foundation focuses its activities primarily on students and young scientists who wish to bring biological sciences closer to young people and foster their creative development. Close cooperation with the Nencki Institute and the promotion of its scientific heritage result in many joint initiatives, including lectures, workshops, study visits, Art and Science, and co-organized scientific conferences. The Foundation began its activities on November 14, 2012. Its founders were professors from Nencki Institute and members of the Polish Academy of Sciences.

Key words: Nencki Foundation, popularization, education, biology, science

